ב"ה. יום ו', י"ב מנחם-אב, ה'תשס"ז
(ניו יאָרק זמנים פרייטיק)

סוף זמן קריאת שמע: 9:25
ליכט בענטשן: 7:59
שקיעת החמה: 8:17
מוצאי שבת: 9:03

פרשת ואתחנן

שבת נחמו
אבות פרק ד'

לוח פאַר דער וואָך

(פרייטיק):
תהלים יומי: פרק סו-סח.
חומש יומי: ואתחנן
ששי עם פירוש רש"י
תניא יומי: [אגרת הקודש] וזהו צדק לפניו יהלך . . . -212- אבי"ר.
דף היומי: בבלי – יבמות פה.

רמב"ם יומי:
ג' פרקים ליום: הל' עבודת כוכבים פרק ז-ט.
פרק א' ליום: הל' ערכין וחרמים. פרק ז.
ספר המצוות: מל"ת יא. יב. יג. מ"ע קפה. מל"ת כה. כב. מח. נ. נא. ל. לג. לא. לב.

פתגם פון דער וואָך:
"נחמו נחמו עמי יאמר אלקיכם", צוויי מאָל "נחמו", אַ נחמה אויף רוחניות און אַ נחמה אויף גשמיות (חסידישע ספרים).

זאָל ג-ט אויסהיטן פון אַ וואַקאַציע אין קאָנטרי

◆ זייט עלף

Algemeiner Journal

דער
אַלגעמיינער זשורנאַל

$1.00
המחיר 5 ש"ח

PERIODICALS POSTAGE PAID AT NEW YORK, N.Y. Post Office Box 250746, Brooklyn, N.Y. 11225 • Tel. (718) 771-0400 • Fax: (718) 771-0308 • E-mail address: algemeiner@aol.com
© COPYRIGHT ALGEMEINER JOURNAL
PUBLISHED WEEKLY
Vol. XXXV No. 1825 FRIDAY, JULY 27, 2007 ב"ה, יום ו', י"ב אב, ה'תשס"ז פרייטיק, יולי 2007,27 16 PAGES PRICE ONE DOLLAR

מוסלמענישער קאָנגרעסמאַן פראָטעסטירט אַנטי-דעפאַמעישאָן ליגעס פאַרדאַמונג פאַר זיין צוגלייכן פרעזידענט בוש צו נאַצי-דייטשלאַנד

◆ פון מענדל אַדלער

ראַטגעבער פון קאָנגרעסמאַן קעיטה עליסאָן, דער ערשטער אַמעריקאַנער מוסלמענישער קאָנגרעסמאַן, האָבן היינטיקע וואָך קריטיקירט די "אַנטי-דעפאַמעישאָן ליגע" פון בני ברית, פאַר אַ פאַרדאַמונג וואָס די "ליגע" האָט אַרויסגעגעבן קעגן דעם מוסולמענישן קאָנגרעסמאַן, ווען ער האָט פאַרגליכן די פּאָליסיס פון דער היינטיקער בוש-אַדמיניסטראַציע צו נאַצי-דייטשלאַנד.

די ראַטגעבער פון דעם שוואַרצען קאָנגרעסמאַן עליסאָן זאָגן איצט, אַז די "אַנטי-דעפאַמעישאָן ליגע" האָט פאַרדאַמט דעם קאָנגרעסמאַן, טראָץ דעם וואָס מר. עליסאָן האָט געמאָלדן דער "ליגע", אַז ער פּלאַנט צו "פאַרבעסערן" די אויסטייטשונג פון זיינע ווערטער וועגן דער בוש-אַדמיניסטראַציע, אָבער טראָץ דעם, האָבן די פירער פון דער "עי-די-על" געלאָזט הערן זייער פאַרדאַמונג פונעם קאָנגרעסמאַנס דערקלערונג.

דער מוסלמענישער קאָנגרעסמאַן פון מינעסאָטאַ, דער ערשטער מוסלמענישער קאָנגרעסמאַן אין דער אַמעריקאַנער היסטאָריע, האָט געמאַכט זיין דערקלערונג דעם אכטן יולי, אין אַ רעדע צו אַן אַטעאיסטישער גרופּע אין מינעסאַטאָ. אין זיין רעדע האָט קאָנגרעסמאַן עליסאָן פאַרגליכן די אויפפירונג פון דער בוש-אַדמיניסטראַציע נאָך די אַטאַקעס פון סעפּטעמבער 11, 2001, צו אַדאָלף היטלערס באַנוצן זיך מיטן פאַרברענען דעם "רייכסטאַג", צו באַפעסטיקן די מאַכט פון זיין נאַצי-פּאַרטיי אין דייטשלאַנד.

נאָך דער רעדע, וואָס האָט

פאָרזעצונג אויף זייט דריי

קאָנגרעסמאַן קעיטה עליסאָן

קליימס קאָנפערענץ וועט אויסצאָלן נאָך 370 מיליאָן דאָלער

◆ פון יצחק בערסאָן

בעת די יערלעכע אסיפה פון דעם קליימס קאָנפערענץ וואָס איז לעצטנס פאָרגעקומען, האָט די פירערשאַפט פון דעם קאָנפערענץ באַשלאָסן, אַז במשך פון די קומענדיקע דריי יאָר וועט די אָרגאַניזאַציע אויסצאָלן 370 מיליאָן דאָלער צו שארית הפליטה אידן און אינסטיטוציעס פון די פאַרמעגנס וואָס זי האָט באַקומען פון מזרח דייטשלאַנד, אויף וועלכע עס זיינען נישט געווען קיינע בעלנים. דער קאָנפערענץ האָט געמאָלדן אַז זי וועט אויך אויסצאָלן מער געלט פון אַנדערע מקורות.

בעת דער אסיפה האָט דער קאָנפערענץ אויך גערופן די דייטשישע רעגירונג צו ענדלעך געפינען אַן עצה ווי צו אויסצאָלן סאָשעל סעקיוריטי פאַר געוויסע געראַטעוועטע פון די געטאָס.

בעת דער אסיפה האָט דער באָרד אָוו דירעקטאָרס פונעם קליימס קאָנפערענץ ווידער נאָמינירט הרב יהודה (דזשוליוס) בערמאַן צום אַמט פון טשערמאַן. אַ קאָמיטעט איז געשאַפן געוואָרן צו זוכן אַ נייעם פּרעזידענט, נאָך דעם וואָס דער געוועזענער פּרעזידענט הרב ישראל זינגער האָט געמאָלדן אַז ער וועט נישט לויפן פאַרן אַמט ווידער אַמאָל.

הרב יהודה (דזשוליוס) בערמאַן איז ווידער נאָמינירט געוואָרן אַלס טשערמאַן פון קלעימס קאָנפערענץ.

נאָך 1939 יאָר

"השיבנו ה' אליך ונשובה": טויזנטער אידן האָבן געשטראָמט מאָנטיק אָוונט, תשעה באב, צום כותל המערבי, צו טרויערן אויפן חורבן בית המקדש מיט 1939 יאָר צוריק דורך די רוימער. בילד: אייטש-ען ווועב זייטל.

אַן איגרתל פון ווילנע

איר חלום איז פאַרווירקלעכט געוואָרן: זי איז געוואָרן די טייערסטע אידישע לערערין אין ווילנע

ביבליאָטעקאַרין פונעם ווילנער אידישן אינסטיטוט אין ווילנער אוניווערסיטעט שילדערט ווי זי איז אינעם לעצטן מאָמענט אַנטלאָפן פון ווילנער געטאָ

◆ פון הירשע=דוד כ"ץ

מיט איעדן פאַרבייגייענדיקן טאָג, ווערט דאָך וואָסאַמאָל שווערער צו טרעפן שארית=הפליטה אידן – זיי אַלעמען צו לאַנגע געבענטשטע יאָרן און נאָכאַנאַנדיקע גוטע טעג. ווער רעדט נאָך אַזעלכע וואָס זיינען ביי דער גבורה, קיין עין=הרע, און זיינען דערצו נאָך בכח און ברצון אונדזער היינטיקער אידישער יוגנט צו דערציילן, דערציען, דערוויזן, וואָס נאָר ס'לאָזט זיך וועגן דעם חורבן ("האָלאָקאָוסט") און וועגן אידישן ווידערשטאַנד.

ווער עס קומט ביי היינטיקן טאָג אַ קוק טאָן די רעשטלעך פון דער אידישער ווילנע, אונדזער אַמאָליקן ירושלים ד'ליטא, ווערט נשתומם פון דער ענערגיע און פון דער אינעווייניקסטער פרייד וואָס ביי פאַניע בראַנצאָווסקי, וועלכע איז איצט די ביבליאָטעקאַרין פונעם ווילנער אידישן אינסטיטוט אין ווילנער אוניווערסיטעט. דאָס איז אַן אינעווייניקסטע און בהדיא=אויסשטראַלנדיקע מענטשלעכע פרייד וואָס שטאַמט ניט פון פערזענלעכער עשירות אָדער וואוילטאָג. איר מאַן און לעבנס=באַגלייטערין מיכל (מיכאַאיל) בראַנצאָווסקי, מיט וועמען זי האָט זיך באַקענט אין וואַלד, אויף דער באַזע פון די אידישע פּאַרטיזאַנער בעת דער מלחמה, איז געשטאָרבן אין 1985. זי לעבט איינע אַליין אין אַ באַשיידענער דירהלע פון יענער זייט פון טייך ווילִיע.

ניין, דאָס איז די פרייד וואָס שטאַמט פונעם יכולת איבערגעבן נייע דורות דאָס אַלץ וואָס האָט פּאַסירט אין ווילנער געטאָ און אין די אַרומיקע וועלדער. און פאַרוואָס טאַקע "פרייד"? אַפּדערוף איז דער תירוץ גראָד אַ מער=ווייניק פּשוטער: ביי פאַניע בראַנצאָווסקין, איז די מעגלעכקייט, אָט אַזויפיל יאָר נאָכן חורבן, איבערגעבן דעם יונגן דור דאָס אַלץ וואָס זי איז בכח, וועגן דעם אַמאָליקן אידיש=אידישן לעבן פון פאַר דער מלחמה, וועגן געטאָ, און וועגן אומגלייבלעך=באַהאַרצטן קאַמף קעגן די דייטשן אין די וועלדער, דאָס אַלצדינג איז אין דער בחינה פון אַ געבענטשטער סגולה, אַ סגולה וואָס שטעלט מיט זיך בעת=מעשה פאָר אַ הייליקן חוב, אַ חוב לספר בחורבן בית ישראל לא על ידי שליח, און אַפילו ניט ביי סתם עדות, נאָר ביי אַ מענטש וואָס האָט עס אַליין אַלצדינג אַדורכגעמאַכט.

פאַניע יאָכעלעס=בראַנצאָווסקי, וואָס לעבט אין ווילנע און איז אָקערשט געוואָרן פינף=און=אַכציק יאָר, באַזוכט איר אַמאָליקע פּאַרטיזאַנער באַזע אין וואַלד, פערציק קילאָמעטער אַ מהלך פון ווילנע, בכדי ווייזן אַ גרופּע סטודענטן ווי אַזוי ס'האָבן געלעבט די אידישע פּאַרטיזאַנער אין זייערע באַהאַלטענע "זיעמלאַנקעס" (אַזעלכע שטיבעלעך אויסגעגראָבענע אין דער ערד, מיט גרין=באַוואַקסענע דעכער, זיי זאָלן זיך ניט אָנזען פון די דייטשישע עראָפּלאַנען).

אויף דער באַזע האָבן געלעבט בערך הונדערט פּאַרטיזאַנער, דער גרעסטער טייל פון זיי אידן, כמעט אַלע אַנטלאָפענע פון ווילנער געטאָ. פאַניע איז ארויס פון געטאָ אין סאַמע לעצטן טאָג, דעם 23טן סעפּטעמבער 1943.

פאַניע האָט דאָ געלעבט אין וואַלד פון יענעם טאָג אין 1943 ביזן 8טן יולי 1944. זי האָט אַ פירנדיק=אַקטיוון אָנטייל גענומען אין משך פון אָט דער צייט אין אַ גרעסערער צאָל אַקציעס קעגן דער דייטשישער אַרמיי. "מיר האָבן אויפגעריסן רעלסן, באַנען, אַזעלכע פאַרבינדונגען ווי די טעלעפאָנישע סלופּעס, אויסגעפירט זאַדאַניעס (אויפגאַבן) און געמאַכט זאַסאַדעס (אַמבושן) אויף דייטשישע זעלנער. מ'האָט אומגעבראַכט פאַשיסטן".

פאַניע (פייגע) יאָכעלעס איז געוואָרן אין קאָוונע אין תרפ"ב (1922). זי איז מיט טאַטע=מאַמע – בנימין יאָכעלעס און רחל גאַלונסקי=יאָכעלעס – צו אירע פינף יאָר, אין 1927, אַריבערגעפאָרן קיין ווילנע אינאיינעם מיט דער דאַמאָלסט=אָקערשט געבאָרענער שוועסטערל ריוועלע (רבקה). בימים ההם האָט דאָס געהייסן אַריבערפאָרן אַ שווערע גרעניץ: פון דער ליטווישער רעפּובליק (וועמענס הויפּט=שטאָט ס'איז דאַן געווען קאָוונע) ביז קיין פּוילן (וואו ס'איז דאַמאָלסט אַריינגעאַנגען ווילנע).

פורים תרצ"ג (1933) אין דער ווילנער אידישער שול וואָס ס'האָט אויסגעבויט די באַוואוסטע דערציערין סאָפיע גורעוויטש: די קינדער גייען פאַרשטעלט אויף פורים. פאַניע (באַצייכנט דורך אַ פייל אויפן בילד) איז אָנגעטאָן ווי אַ כינעזערין און האַלט אין האַנט אַ ווייער (האַנט=בלאָזער).

דער טאַטע בנימין, מבטן ולידה אַ ווילנער איד, האָט זיך אומגעקערט אין זיין געבורט=שטאָט, און געאַרבעט אַלס אינסטרוקטאָר אין דעם אידישן טעכניקום, צוערשט אויף גרויס=פּאָהולאַנקע און דערנאָכדעם אויף גדאַנסקער גאַס; ער איז געווען אַ ספּעציאַליסט אויף עלעקטראָ=מעכאַניק און די רעמאָנטירונג פון עלעקטרישע מאָטאָרן און זייערע קאָמפּאָנענטן. מיט דער צייט איז אים געלונגען אויך אויפפּעפענען אַן אייגענעם וואַרשטאַט אויף זאַוואַלנע גאַס מיטן נאָמען "דינאַמאָ".

אין איינעם אַ טאָג, אין 1932 אָדער 1933, האָט די גליקלעכע משפּחה זיך געלאָזט פאָטאָגראַפירן ביי דעם אַריינגאַנג אין וואַרשטאַט "דינאַמא" (אין די הינטערשטע צימערן איז געווען די דירה וואו די משפּחה האָט געלעבט): טאַטע=מאַמע, די צוויי טעכטערלעך, פאַניע (פאַניטשקע) און ריוועלע. דער פאָטאָגראַף האָט געהאַט אַ מאַכאַרייקע וואָס האָט אים אויך דערלויבט

פאָרזעצונג אויף זייט ניין

אַן איגרתל פון ווילנע

איר חלום איז פאַרווירקלעכט געוואָרן: זי איז געוואָרן די טייערסטע אידישע לערערין אין ווילנע

פאָרזעצונג פון דער ערשטער זייט

"אַריינצושפּרינגען" און פאַראייביקט ווערן אין אָטאָ דער פאָטאָגראַפיע.

און יענע פאָטאָגראַפיע, פון אַ גליקלעכער משפּחהלע, ווי זי שטייט פאַרן טאַטנס געשעפט, אַלע אינאיינעם, מיט ליבשאַפט זאַלבענאַנד, און מיט אַלע האָפענונגען אויף די ווייטערדיקע יאָרן, איז געבליבן ווי אַ סימבאָל פון אַ גאַנצער פאַרשניטענער וועלט פון וועלכע עס זיינען מיט נסים און וואונדער געבליבן לעבן מערניט אַ פּיצינקער חלק. פון יענעם בילד האָט נאָר איין פאַניע איבערגעלעבט די מלחמה. איר צו לאַנגע געבענטשטע יאָרן.

און אַז פאַניע=לעבן שטייט ביי היינטיקן טאָג אויפן זעלביקן אָרט, וואו עס געפינט זיך אַ מאָדערנע געשעפט פאַר צאַצקעס און מעבל פאַר רייכע הייזער, האַלטנדיק אין האַנט יענע פאָטאָגראַפיע פון אַ וועלט וואָס איז מער ניטאָ, שפּירט זיך ווייטער אַ טרייסט, אַ טרייסט אין דער עצם דערמאָנונג פון די גרויזאַם=אומגעקומענע נאָענטסטע און אייגענע, און בעת מעשה אַ געפיל פון היסטאָרישער אחריותדיקייט, אַז זי קען דאָס אַלץ ווייזן און דערציילן די וואָס כאַפּן זיך איצטער אַראָפּעט אין ווילנע אַ קוק טאָן אַ שטאָט, וועמענס ציגל, גאַסן און שטיינער עס האָבן אַמאָל געהערט גאָר אַנדערע מענטשן איידער די היינטיקע איינוואוינער.

אין סעפּטעמבער 1939 זיינען אַריין די סאָוועטן אין ווילנע. נאָך עטלעכע וואָכן האָבן זיי אָבער אָפּגעגעבן דער שטאָט צו דער ליטווישער מלוכה וואָס האָט אויף אַזאַ אופן "צוריקבאַקומען", אַזוי צו זאָגן, די היסטאָרישע קרוינשטאָט פון ליטע וואָס איז פאַרכאַפּט געוואָרן פונעם גענעראַל זשעליגאָווסקיס חיילות פאַרן מאַרשאַל פּילסודסקיס פּוילישער רעפּובליק אין 1920טן יאָר. פאַניע איז אַוועק אין אָקטאָבער 1939 שטודירן און אַרבעטן אין ווייסרוסלאַנד. זי האָט זיך אומגעקערט אַהיים קיין ווילנע אין יוני 1941, עטלעכע וואָכן איידער די דייטשן האָבן אַטאַקירט און גיך פאַרכאַפּט די מערבדיקע שטחים פון סאָוועט=רוסלאַנד (אינצווישן, אין 1940, האָבן די סאָוועטן געהאַט איינגעשלונגען גאַנץ ליטע, ווילנע בתוכה, און איר געמאַכט פאַר אַ סאָוועטישער רעפּובליק).

פאַניע (פאַניטשקע ווי ס'רופן איר פאַרצויגענערהייט גערופן די נאָענטע און אייגענע) דערמאָנט זיך אין יענע לעצטע טעג פון שלום אין ווילנע אין יוני 1941. "ווען אימיצער דערציילט מיר דאָס אַלץ וואָס האָט אונדז נאָך דעם געטראָפן, וואָלט איך אין לעבן ניט געגלייבט, און אַז שוין יע געגלייבט, וואָלט איך ניט ווידער געגלייבט אַז איך אַליין וואָלט איבערלעבן".

שוין די ערשטע טעג האָבן אַלצדינג אויף צו פאַרשאַפן די אידישע באַפעלקערונג פון שטאָט פאַרשעמונג און פאַראָרעמונג. געוועזן איין דערנידעריקונג פון מענטשלעכער ווירדע נאָך דער אַנדערער. אידן טאָרן ניט קיין אויפן טראָטואַר. אידן טאָרן ניט גיין אין קראָם, טאָרן ניט גיין אויפן מאַרק. אידן דאַרפן טראָגן אַ גרויסן J אויף זיך (שפּעטער די געלע לאַטע). די אידן דאַרפן געבן זייער האָב=און=גוטס פאַר "קאָנטריבוציעס" צו דער נייער מאַכט. און ווייטער און ווייטער.

שוין אין סעפּטעמבער 1941 האָט מען פאַניעס זיידן פון טאַטנס צד, ר' וועלוול געפירט אין פּאָנאַר, דער אָרט פון מאַסן=מאָרד פון די ווילנער אידן, און געשאָסן פאַרן "חטא הקדמון" וואָס ער איז געווען אַ איד. "איך געדענק אים זייער גוט", גיט פאַניע איבער. "אַ הויז=פאַרבער פון פאַך, אַ שיינער איד, אַ פרומער, מיט אַ קליינער בערדעלע, געלעבט אין אַ הילצערנער שטיבעלע אויף אַנטאָקאָל". מען האָט דאַמאָלסט אויך דערשאָסן זיין פרוי, פאַניעס באָבע שרה=גיסע הי"ד.

די אויספירונג פון פולשטענדיקן גענאָציד פון דער אידישער באַפעלקערונג האָבן די דייטשן "ערשט אויסגעפּראוווט" אין ליטע אין די חדשים נאָך זייער אָקופּירן דיאָ שטחים אין 1941. אין אַ סך ליטווישע שטעטעלעך האָט מען אַלע אידן געהאַט אויסגעשאָסן ביז האַרבסט. איבער גאַנץ ליטע זיינען פאַראַן הונדערטער גריבער מאַסן=קברים, שיער ניט פאַר יעדן שטעטל.

נאָר אין די גרעסערע שטעט האָט מען געמאַכט די מער דויערהאַפטיקע געטאָס פאַרן מיעוט פון ליטווישן אידנטום וואָס איז געבליבן לעבן, נאָך די ערשטע גרויליקע חדשים.

דעם זעקסטן סעפּטעמבער 1941 (פערצן טעג אין אלול תש"א) האָט מען די ווילנער אידן אַריינגעפירט מיט צוואַנג אין צוויי געטאָס: "די קליינע געטאָ" (אַרום אידישע גאַס, דעם גאונס געסל, גלעזער געסל וכו'), וואָס מ'האָט ליקווידירט אין איניקע וואָכן אַרום, און "די גרויסע געטאָ" וואָס מ'האָט ליקווידיקט מיט צוויי יאָר שפּעטער. די משפּחה יאָכעלעס האָט מען איבערגעפירט פאַקטיש עטלעכע טריט "איבערן וועג" פון זייער וואַרשטאַט און וואוינונג אויף זאַוואַלנע גאַס ביז אויף הקדש=געסל (שפּיטאָל גאַס, היינט: ליגאָנינים) אין דער גרויסער געטאָ. כאָטש דער מהלך פאַר=זיך איז טאַקע געווען "ניט מער ווי אַ פּאָר טריט" איז דאָס געווען אַן איבערגאַנג פון חירות לשיעבוד, פון לעבן ווי אַ מענטש אין דער אייגענער שטוב, ביז צו דער פאַרשקלאַפונג אין אַ פאַרשפּאַרטער, אַרומגערינגלטער געטאָ, פון וועלכער מ'טאָר ניט אַרויס.

אַביסל שפּעטער האָט מען די משפּחה אַריבערגעשיקט אויף דער פּאַראַלעלער גאַס, סטראַשון גאַס (אַ נאָמען נאָך ר' מתתיהו סטראַשון ז"ל). און דאָרטן, אין אַ פּיצינקער דירה פון צוויי צימערלעך אויפן הויף, האָט די משפּחה געלעבט איינגעקוועטשטערהייט ווי בהמות אין אַ וואַגאָן, מיט אַן ערך נאָך צוואַנציק מענטשן.

ניט קוקנדיק אויף דעם אַלעמען, האָט זיך פאָרט ניט געוואָלט גלייבן, אַז מען גייט אַלעמען אויסהרגענען. "אין וואַרשע איז נאָך ניט געווען קיין מאַסן=מאָרד", זאָגט פאַניע. דאָס האָט מען געוואוסט פון די פּליטים פון פּוילן וואָס זיינען אָנגעקומען נאָך פאַר דער דייטשישער אינוואַזיע (יענע טיילן פּוילן האָבן די דייטשן געהאַט אָקופּירט שוין אין סעפּטעמבער 1939).

פאַניע דערמאָנט זיך: "אַז איין פרוי האָט זיך מיט נסים געראַטעוועט פון פּאָנאָר און איז צוריקגעקומען אין געטאָ, און זי האָט דערציילט, אַז מ'שיסט אויס אַלע אידן, האָט מען געמיינט אַז זי איז משוגע, ניט מיט אַלעמען".

אומגעפער אין יאַנואַר 1942, ווי ס'דערמאָנט זיך עס פאַניען, "האָט מען גענומען פאַרשטיין אַז זיי גייען טאַקע אויף אַן אמת אויסהרגענען אַלע אידן".

און עס האָט זיך גענומען אָרגאַניזירן עטלעכע אָרגאַניזאַציעס אונטערערדישע, געווידמעט דעם אידישן ווידערשטאַנד. פאַניע דערמאָנט זיך, ווי אַזוי עס האָבן זיך פאַראייניקט בונדיסטן, קאָמוניסטן, "אַלגעמיינע ציוניסטן" און ביתריסטן=רעוויזיאָניסטן. מען האָט זיך געסטאַרעט פאַרגעסן אין די אַלע פאַרמלחמהדיקע חילוקי=דעותן און סיכסוכים, און מ'האָט גענומען פּלאַנירן בשותפות מיטן ניט=אידישן, אַלגעמיינעם אַנטי=פאַשיסטישן (דער עיקר: קאָמוניסטישן) אונטערערדישן ווידערשטאַנד אין שטאָט, ווי אַזוי אַריינצושמוגלען געווער אין געטאָ. טאַקע אויף סטראַשון גאַס, וואו פאַניען איז געווען באַשערט צו לעבן אין געטאָ, האָבן די אונטערערדישע קעמפער געמאַכט אין אַ קעלער אַ "שול" פאַרן לערנען זיך שיסן (דעם קעלער קען מען אויך זען ביי היינטיקן טאָג).

ס'האָט ניט לאַנג געדויערט און פאַניע איז אַריין אין דער "פאַראייניקטער פּאַרטיזאַנער אָרגאַניזאַציע" ("עף=פּע=אָ"). דאָס איז געווען די צענטראַלע אידישע ווידערשטאַנד=אָרגאַניזאַציע; עס איז אויך געווען אַ זייער וויכטיקע "צווייטע פּאַרטיזאַנער אָרגאַניזאַציע".

אין משך פון גרעסטן טייל 1942 און אָנהייב 1943, ווי פאַניע דערמאָנט זיך, האָט מען אין אירע קרייזן נאָך געהאַלטן, אַז מ'קען און מ'דאַרף רעוואָלטירן קעגן דער דייטשער מאַכט אין געטאָ גופא. "אָבער אין יולי אומגעפער האָט מען גענומען טראַכטן וועגן אַנטלויפן צו די קעמפער=פּאַרטיזאַנער אין די וועלדער". דער איבערגאַנג אינעם פּלאַן פון ווידערשטאַנד איז פאַרשטאַרקט געוואָרן דעם 16טן יולי 1943 ווען די דייטשן האָבן געפאָדערט — און באַקומען — די אַרויסגעבונג צו זיי אויף דערהרגעט צו ווערן, דעם הויפּט פון דער עף=פּע=אָ, יצחק וויטענבערג. (עד היום ווייס

פאָרזעצונג אויף זייט צען

פאַניע יאָכעלעס=בראַנצאָווסקי, וואָס לעבט אין ווילנע און איז אָקערשט געוואָרן פינף=און=אַכציק יאָר, באַזוכט איר אַמאָליקע פּאַרטיזאַנער באַזע אין וואַלד, פערציק קילאָמעטער אַ מהלך פון ווילנע, בכדי ווייזן אַ גרופּע סטודענטן ווי אַזוי ס'האָבן געלעבט די אידישע פּאַרטיזאַנער אין זייערע באַהאַלטענע "זיעמלאַנקעס" (אַזעלכע שטיבעלעך אויסגעגראָבענע אין דער ערד, מיט גרין=באַוואַקסענע דעכער, זיי זאָלן זיך ניט אָנזען פון די דייטשישע עראָפּלאַנען).

פאַניע אין ווילנער געטאָ, אויגוסט 1943, אַ חודש פאַר דער ענדגילטיקער ליקווידאַציע פון געטאָ: זי איז געווען אַ מיטגלידערין אין דער געהיימער ווידערשטאַנד=גרופּע "פאַראייניקטע פּאַרטיזאַנער אָרגאַניזאַציע" ("עף=פּע=אָ") אין ווילנער געטאָ. אָטאָ די פאָטאָגראַפיע האָט מען גענומען אויף צו מאַכן פאַר איר אַ פאַלשן פּוילישן פּאַספּאָרט, זי זאָל קענען אַרויס און אַוועק צו די קעמפנדיקע פּאַרטיזאַנער אין די וועלדער. דער פּלאַן איז ניט געלונגען, און לסוף איז זי מיט אַ חברטע=פּאַרטיזאַנער, דאָבקע דעוועלטאָוו (וועלכע לעבט היינט אין לאָס=אַנדזשעלעס) זאַלבעצווייט אַנטלאָפן געוואָרן פון געטאָ אין טאָג פון דער ליקווידאַציע, דעם 23טן סעפּטעמבער. ביידע אידישע פרויען פּאַרטיזאַנער זיינען אָנגעקומען אויף דער באַזע אין וואַלד וואו זיי האָבן געלעבט ביז יולי 1944 ווען זיי האָבן אַריינמאַרשירט אין ווילנע בעת איר באַפרייאונג דורך דער רוסישער אַרמיי.

פאַניע האָט געהאַלטן אָט די פאָטאָגראַפיע מיט זיך אַז זי איז אַנטלאָפן פון געטאָ, און עס איז ביי איר געבליבן די אַלע יאָרן, עד היום הזה.

די שיינע משפּחה יאָכעלעס אָנהייב דרייסיקער יאָרן (1932 אָדער 1933). פאַניע יאָכעלעס (די היינטיקע פאַניע יאָכעלעס=בראַנצאָווסקי) איז די מיידעלע וואָס שטייט צו לינקס. לעבן איר שטייט אויפן בילד איר אינגערע שוועסטערל ריוועלע און טאַטע=מאַמע: בנימין יאָכעלעס, וועלכער האָט אָנגעפירט מיטן עלעקטריש=מעכאַנישן וואַרשטאַט "דינאַמאָ", און זיין פרוי רחל גאַלונסקי=יאָכעלעס.

צו רעכטס שטייט דער פאָטאָגראַף וואָס האָט גענוצט אַ מאַכאַרייקע אויף אָפּלייגן די פאָטאָגראַפירונג אויף עטלעכע סעקונדן, ער זאָל אויך קענען "אַריינשפּרינגען" אין בילד. סאַמע לינקס שטייט אַן אומבאַקאַנטע פרוי וואָס איז אויך אַריין אין בילד (אַזאַ פאָטאָגראַפיע איז פאָרט געווען אַ שטיקל געשעעניש יענע יאָרן). בנימין יאָכעלעסעס וואַרשטאַט איז געשטאַנען אויף זאַוואַלנע גאַס 33 (היינט: פּילימאָ 35).

פון איר משפּחה איז פאַניע די איינציקע וואָס האָט איבערגעלעבט די מלחמה. זי האָט ליב צו פירן סטודענטן אויף אָטאָ דעם אָרט אין ווילנע, וואו ס'איז היינט פאַראַן אַ געשעפט פאַר קעסטלעכע צאַצקעס און מעבל פאַר דער שטוב.

פאַניע מיט זיידע=באָבע (בערך 1934): ר' בן=ציון גאַלונסקי און די באָבע מרת חנה=לאה גאַלונסקי; פון דער היים איז זי געווען "אַראַנסקי", און דאָס בילד איז טאַקע געמאַכט געוואָרן אין שטעטעלע אַראַן, וואָס איז היינט וואַרענאַ אין ליטע. דאָס איז געווען אַ באַזוך אויף צו געזעגענען זיך מיט באָבע=זיידע האַרט פאַר זייער עולה זיין קיין ארץ ישראל.

לזכות אליהו שמואל בן חיה בינה שיחי׳

לעילוי נשמת הרה״ת מוה״ר שניאור זלמן בן הרה״ח ר׳ נתן ע״ה גורארי׳
און גרשון דובער בן סימון ע״ה

אויפמערקזאַם: דברי תורה טאָרן ניט געלייגט ווערן אין אַ מקום בזיון ח״ו, נאָר דאַרפן געלייגט ווערן אין שמות א.ד.ג.

תורה געדאַנקען פון ליובאַוויטשער רבי׳ן

די שיינע, די מיוחסים און די מכוערות

חמשה עשר באבב

ב״ה, מוצש״ק, ט׳ טבת, ה׳תשכ״ב
ברוקלין, נ.י.

כבוד המשתתפים בשיעור לימוד גפ״ת, בבית הכנסת עדת יעקב, ברוקלין
ה׳ עליהם יחיו
שלום וברכה!

נעם לי להודע מהרה״ח הוו״ח אי״א נו״נ רב פעלים וכו׳ מוה״ר משה פנחס שי׳ הכהן, אשר במוצש״ק ויחי הבע״ל מסיימת חבורתם מסכת תענית ומתחילים מס׳ ראש השנה.

וע״פ מנהג ישראל, אשר בגמרה של תורה, בסיום מסכת – אומרים הדרן כו׳ ודברי התעוררות, באתי בזה, בתור השתתפות בשמחתם, בשורותי דלהלן, בסיום מסכת תענית. וז״ל:

תנו רבנן יפיפיות שבהן מה היו אומרות, תנו עיניכם ליופי שאין האשה אלא ליופי, מיוחסות שבהן מה היו אומרות, תנו עיניכם למשפחה לפי שאין האשה אלא לבנים, מכוערות שבהן מה היו אומרות קחו מקחכם לשום שמים ובלבד שתעטרונו בזהובים. עכ״ל.

ובכלל – ג׳ משפחות הנ״ל מתאימות לשלשה המימרות דתני ר׳ חייא: אין אשה אלא ליופי, אין אשה אלא לבנים, אין אשה אלא לתכשיטי אשה (היינו –תעטרונו בזהובים – וכפירש״י ע״ז – תתנו לנו תכשיטין).

כיון שבעל כל ג׳ מימרות אלו – אחד הוא, מובן שאין בזה פלוגתא, כי אם שכל מאמר מדבר בסוג מיוחד בנשים.

ויש לפרש הענין בעבודת נשמות ישראל לה׳, (ובלשון הכתוב), בנות ציון האומרות ומבקשות את המלך שלמה, מלך שהשלום שלו, שיברור ויבחור בהם – במתן תורה, יום חתונתם.

– ועפ״ז יובן ויונעם ההמשך בהמשנה דסיום המשניות דמס׳ תענית, ושייכות הענינים בה: היו אומרות בחור כו׳ וכן הוא אומר צאו״ר בנות ציון כו׳ ביום חתונתו זה מ״ת כו׳ –

אשר ג׳ סוגים בנשמות ועבודתן: יפיפיות שבהן – יפה ומום אין בה ובעבודתה, עבודה שלא ע״מ לקבל פרס, עבודה אמתית מאהבה, וכמש״נ שכחי עמך ובית אביך (ועי״ז) ויתאו המלך יפיך. ולכן אומרות ומבקשות תנו עיניכם ליופי, שאין האשה אלא ליופי – תכלית השלימות, עבודה מאהבה לשמה.

מיוחסות שבהן – אלו הזקוקות לזכות וירושת אבות, אבל זכות אבות שלהן לא תמה, בשלימות היא. אין עבודתם תמה ואינה באה ממדריגת אהבת ה׳ עלי׳ נאמר מה יפית גו׳ אהבה בתענוגים, כי אם מאהבה המסותרת שבלב כללות ישראל שהיא ירושה מהאבות, ועי״ז מקיימין הן כל מצות התורה – ולכן אומרות ומבקשות תנו עיניכם למשפחה, יחוס אברהם אוהבי, לפי שאין האשה אלא לבנים – עיקר תולדותיהן של צדיקים (ועמך כלם צדיקים) מצות – כי הנשמה ירדה למטה כדי לתקן הגוף וכו׳ בלבד ע״י קיום המצות.

מכוערות שבהן – אלו שאפילו זכות (מל׳ זיכוך ובירור) אבות שלהן תמה, כי האהבה דירושת אבות מסותרת ומכוסה אצלן בלבוש שק דקליפה, מה היו אומרות ומבקשות קחו מקחכם לשום שמים, עשה למענך אם לא למעננו, ובלבד שתעטרונו בזהובים.

– כי בנות ישראל נאות הן (מאמינים בני מאמינים, ורוצים לדבקה בה׳ ולא ליפרד ח״ו) אלא שהעניות (אין עני אלא בדעת, מכסה על הנוי, על חפצם האמיתי ו)מנוולתן –

ומבקשות שיושפע להן עשירות, התעוררות תשובה מלמעלה, השיבנו ה׳ אליך (ועי״ז) – ונשובה.

ובכללות הן ג׳ החלוקות: צדיקים, בינונים, רשעים.

וע״פ המבואר מובן ויומתק ההמשך בגמרא לאחרי ת״ר הנ״ל: אמר עולא כו׳ עתיד הקב״ה לעשות מחול לצדיקים (ועמך כלם צדיקים) כו׳ וכל אחד ואחד מראה כו׳ –

כי לא ידח ממנו נדח וכל סוגי בני ישראל – ממלא ה׳ בקשתם ואמירתם אני לדודי ודודי לי.

וע״פ הנ״ל יש לרמז ולקשר הסיום להתחלת מס׳ ר״ה: ד׳ ראשי שנים הם באחד בניסן ר״ה למלכים.

– למלך ישראל דוקא, אשר ״מגמתו ומחשבתו להרים דת האמת – (הרמה ושלמות) – ולמלאות העולם צדק – (תומ״צ, בנים הנ״ל) – ולשבור זרוע הרשעים – (מכוערות)

ובא כ״ז בעבודת ועלית האדם בסולם המוצב ארצה וראשו מגיע השמימה, הליכה מן הקל אל הכבד, עלי׳ ולרגלים – היינו (כפי׳ הגמרא) שהוקבע סדר ברגלים חהמ״צ – שהיו אז ערום וערי׳ ושקועים במ״ט שערי טומאה וכו׳ – ונגלה עליהם ממה״מ הקב״ה וגאלם. חה״ש – מ״ת ע״י שאמרו בנ״י בנינו עורבים אותנו. חה״ס, חג האסיף – תכלית השמחה והשלימות, ראשון לחשבון, נצחונם של ישראל בכל.

בכבוד ובברכה.

~~~~

ט׳ טבת: ראה טושו״ע או״ח הל׳ תענית סתק״פ שמתענין בו ולא כתבו רבותינו על מה הוא. וידועה התימא (ט״ז ואחרונים שם. נקבצו בס׳ דבר יום ביומו) דבסליחות דיו״ד טבת ובכ״מ איתא שאז מת עזרא הסופר. ולא זכיתי להבין התימא על הטור, שהרי דבריו לקוחין ממגלת תענית (בסופה). וע״כ צ״ל דלא ס״ל למגילת תענית דזוהי סיבת התענית (אפילו את״ל דס״ל שביום זה מת עזרא). – וא״כ אדרבא התימא היא על הפייטן הנ״ל איך יחלוק על מגלת תענית. – ואולי מדרש אחר מצא והעתיקו.

ג׳ משפחות הנ״ל מתאימות: ראה מפרשי הע״י כאן. – בע״י מוסיף משפחה רביעית עשירות. וי״ל כי יופי כולל ב׳ אופנים: יופי מעיקרא, יופי הבא ע״י העשירות. ובעבודת ה׳ ובחלוקות דלקמן – צדיק כולל צדיק מעיקרא ובעל תשובה. ובמלך דלקמן – היינו: מגמתו (רץ, חושק – ראה חבקוק א, ט), מחשבתו (הבנה והשגה). וברגלים – רגל הג׳ כולל לחה״ס ושמע״צ. ודו״ק בכ״ז. ואכ״מ.

דתני ר׳ חייא: כתובות נט, ב.

ויבחור בהם - מ״ת: ראה שו״ע רבנו הזקן ס״ס ס״ד: כשיאמר ובנו בחרת יזכור מ״ת.

עבודת אמתית: ראה רמב״ם הל׳ תשובה פ״י.

שכחי עמך: ראה ב״ר ר״פ לך. של״ה שם (רעז, סע״ב). תו״א רד״ה רני ושמחי (הראשון).

מה יפית: ראה אגה״ק לרבנו הזקן סי״ח.

ועי״ז מקיימין: ראה תניא פי״ח ואילך.

עיקר תולדותיהן: ראה תנחומא ורש״י ר״פ נח. סוטה מו, סע״א.

כדי לתקן: תניא פל״ז.

ומכוסה אצלן: תניא פי״ט, פכ״ד.

בנות ישראל: נדרים סו, א.

חפצם האמתי: רמב״ם הל׳ גירושין ספ״ב.

מגמתו . . הרשעים: רמב״ם הל׳ מלכים ספ״ד. – הסיום שם ״ולהלחם מלחמות ה׳״ – כולל כל ג׳ הנ״ל ומפרש סיבתם. או י״ל – שהרי זהו מגמתו ופעולתו באומות ולא בבנ״י.

עלי׳ ולרגלים: ראה לקו״ת ברכה (צח, ב) עיי״ש.

ושקועים: ראה ז״ח ר״פ יתרו.

בנינו עורבים: שהש״ר עה״פ משכני.

ראשון . . נצחונם: ויק״ר פ״ל.

מכוערות שבהן – האהבה דירושת אבות מסותרת ומכוסה אצלן בלבוש שק דקליפה, מה היו אומרות ומבקשות קחו מקחכם לשום שמים, עשה למענך אם לא למעננו, ובלבד שתעטרונו בזהובים. כי בנות ישראל נאות הן (מאמינים בני מאמינים, ורוצים לדבקה בה׳ ולא ליפרד ח״ו) אלא שהעניות (אין עני אלא בדעת, מכסה על הנוי, על חפצם האמיתי ו)מנוולתן, ומבקשות שיושפע להן עשירות, התעוררות תשובה מלמעלה, השיבנו ה׳ אליך (ועי״ז) – ונשובה.

פאָרזעצונג פון זייט ניין

מען ניט צי ער האָט זיך אַליין גענומען דעם לעבן איידער מ׳האָט אים געקענט פּייניקן און אויספרעגן; צווישן די בעסטע ביכער איבערן ווילנער געטאָ זיינען די צוויי בענד פון פּראָפ. נ. נ. שניידמאַן איז צו לאַנגע יאָר, וועלכער וואוינט אין טאָראָנטאָ.)

פּאַניע האָט זיך אויסגעצייכנט ווי אַ געהיימע אונטערערדישע קעמפערין אין דער ״פאַראייניקטער פּאַרטיזאַנער אָרגאַניזאַציע״ אין געטאָ. זי האָט זיך געלערנט שיסן אַקוראַט און זיך געגרייט פאַרן עווענטועלן קאַמף קעגן די דייטשן. ווען די שטימונג האָט זיך גענומען אַריבערגיין פון ״קעמפן אין געטאָ גופא״ אויף ״אַנטלויפן אין וואַלד און קעמפן אינאיינעם מיט די פּאַרטיזאַנער וואָס דאָרטן״ איז פאַניע געווען צווישן די וועמען מען האָט אויסגעקליבן. דער איבערגאַנג אינעם פּלאַן איז געוואָרן נאָך מער בולט נאָכן ערשטן סעפּטעמבער 1943, ווען עס איז פאָרגעקומען די איינציקע באַוואָפנטע קאָנפראָנטירונג צווישן די געטאָ=פּאַרטיזאַנער און די דייטשן. דאָס איז דער ״אויפשטאַנד אין ווילנער געטאָ״, ווי ס׳ווערט צומאָל גערופן; ס׳איז געגאַנגען אינעם אויסטויש פון פייער אַרום סטראַשון גאַס נומער 12 אין וועלכן עס איז באַלד אומגעקומען דער העלדישער הויפּט פון דעראָ פּאַרטיזאַנער גרופּע, יחיאל שיינבוים הי״ד.

נאָך פאַר דעם האָט מען גענומען צוגרייטן פאַניען אַ פאַלשן כלומרשט-פּוילישן פּאַספּאָרט, זי זאָל קענען אַרויס פון געטאָ און זיך אַנשליסן אָן די קעמפער אין די אַרומיקע וועלדער. צו דעם צוועק האָבן די פּאַרטיזאַנער איר געמאַכט אַ פאָטאָגראַפיע. נאָר דער פּלאַן איז ניט געלונגען, מ׳האָט דעם געפעלשטן פּוילישן פּאַספּאָרט ניט געקענט מאַכן. די פאָטאָגראַפיע איז ביי איר געבליבן ביזן היינטיקן טאָג.

סוף=כל=סוף, אין דער לעצטער רגע פאַר דער ליקווידירונג פון געטאָ האָט מען געגעבן פאַניען מיט נאָך אַ גרופּע פּאַרטיזאַנער גענויע אינסטרוקציעס, ווי אַזוי, ווען און דורך וועלכע וועגן און אומוועגן זיך אַרויסגנבענען פון געטאָ, דורכגיין די ווילנער גאַסן די דייטשן און די ליטווינער היטער זאָלן ניט פאַרשטיין אַז דאָס איז אַ איד, דורכיין ווייטע וועלדער, דערפער און ישובים, בכדי אָנצוקומען צו דער געהעריקער פּאַרטיזאַנער באַזע אין וואַלד. דאָס האָט מען זיך גדאַרפט פונעם פּאַרטיזאַנער=קאָמאַנדיר זיך אויסלערנען אויף אויסנווייניק, כדי דער מאַרשרוט זאָל ניט באַקאַנט ווערן די דייטשן, טאָמער וועט עמעצער צו זיי אַריינפאַלן.

דאָנערשטיק אינדערפרי, דעם דריי=און=צוואַנציקסטן סעפּטעמבער 1943, איז פאַניע יאָכעלעס אַרויס פון געטאָ לויטן פּלאַן, צוזאַמען מיט נאָך אַ ווילנער פּאַרטיזאַנקע, דאָבקע דעוועלטאָוו (היינט אין לאָס אַנדזשעלעס). זיי זיינען אַרויסגעקראָכן דורך אַ לאָך אין דער וואַנט, וואָס עס האָבן ״אָרגאַניזירט״ די פּאַרטיזאַנער.

״מיר האָבן זיך אַרויסגעגנבעט פון געטאָ זאַלבעצווייט, איך מיט דאָבקע דעוועלטאָוו, זיך געמאַכט פאַר פּאָלאַטשקעס און דורך אַ נס האָט מען אונדז ניט געכאַפּט. אין אַ פינף=צען מינוט אַרום, שטייענדיק אַ ביסל ווייטער אויף די ווילנער גאַסן, שוין אויף דער פריי, האָבן מיר דערזען ווי די פּאָליציי רינגלט אַרום די געטאָ, און דאָס איז געווען די ענדגילטיקע פאַרניכטונג פון ווילנער געטאָ און פון ווילנער אידנטום״. די מערסטע אידן האָט מען תיכף געפירט אויף פּאָנאַר צום שיסן. פאַניעס משפּחה, די פאַרבליבענע אין געטאָ, זיינען אָבער געווען צווישן די פאַרשיקטע: טאַטע=מאַמע האָט מען פאַרשיקט אין אַ לאַגער אין עסטלאַנד (עסטאָניע) וואו מ׳האָט זיי אומגעבראַכט. די אינגערע שוועסטער ריוועלע האָט מען געשיקט אין לעטלאַנד (לאַטוויע) און פון דאָרטן אין קאָנצענטראַציע לאַגער שטוטהאָף, וואו זי איז אומגעקומען. הי״ד.

פאַניע מיט דאָבקע זיינען נאָך אַ מעת=לעת אָנגעקומען צו די פּאַרטיזאַנער. אינעם לעצטן דאָרף פאַר דער באַזע אין וואַלד, האָט אַ גוטער קריסט זיי געגעבן וואָס עסן, געוויזן דעם וועג און זיי ניט אַרויסגעגעבן צו די דייטשן אָדער ליטווינער. ביז היינט פאַרדריסט פאַניען וואָס זי און דאָבקע האָבן זיך ניט פאַרגעדענקט דעם מענטשנס נאָמען.

און אין וואַלד האָט זיך אָנגעהויבן די קאַרגע צען חדשים לעבן אין אַ ״זיעמלאַנקע״ (אַ מין שטיבעלע פון ברעטער איינגעגראָבן אין דער ערד, מיט ערד און גראָזן פון אויבן, ס׳זאָל ניט אָנזען פאַר די דייטשישע עראָפּלאַנען). צווישן די הונדערט מענטשן אין דער באַזע, אַן ערך פערציק קילאָמעטער פון ווילנע, זיינען די ווייט גרעסטע מערהייט געווען אידן, מערסטנטייל אַנטלאָפענע פון ווילנער געטאָ.

די גרופּע האָט געהייסן ״נקמה״ און איר ציל איז געווען צו צעשטערן וואָס מער די דייטשישע מיליטערישע מאַשין. עס זאָל ניט זיין קיין צווייפל וועגן דעם אין וואָס ס׳האַנדלט זיך: ״מיר האָבן אויפגעריסן רעלסן, באַנען, אַזעלכע פאַרבינדונגען ווי די טעלעפאָנישע סלופּעס, אויסגעפירט זאַדאַניעס (אויפגאַבן) און געמאַכט זאַסאַדעס (אַמבושן) אויף דייטשישע זעלנער. מ׳האָט אומגעבראַכט פאַשיסטן״.

יולי 1944 ווען די סאָוועטישע אַרמיי האָט פאַרטריבן די דייטשן פון ווילנע, איז פאַניע מיט די לעבן=געבליבענע פּאַרטיזאַנער צוריקגעקומען צו איר באַליבטער ווילנע, שוין אַ שיער=ניט אידן=לאָזער שטאָט.

פון ירושלים ד׳ליטא איז געבליבן אַ באַרג מיט אַש.

פאַניע יאָכעלעס=בראַנצאָווסקי מיט אירע מעדאַלן, צוגעטיילט פון דער סאָוועטישער מאַכט פאַר איר העלדישקייט אין די וועלדער, קעמפנדיק קעגן די נאַציס. זי איז געווען פון די ערשטע פרויען וואָס האָט באַקומען דעם מעדאַל פאַר ״פּאַרטיזאַן, ערשטע גרופּע״, האָט אויך באַקומען פאַר איר העלדישקייט אָן אָרדן און אַ ריי אַנדערע מעדאַלן.

אַז עס גייט אין משיג זיין די מלחמה איבערלעבונגען פון אַ שארית הפליטה איד, איז תמיד כדאַי צו באַקומען די צוגאָבלעכע פּערספּעקטיוו פון אַ צווייטן. האָבן מיר אין שייכות מיט אָטאָ דעם ״איגרתל פון ווילנע״ אין ״אַלגעמיינעם זשורנאַל״ געבעטן ביי פּראָפעסאָר נ.נ. שניידמאַן, ווי אויבן דערמאָנט, דער מחבר פון צוויי אויסגעצייכנטע ביכער וועגן ווילנער געטאָ, ער זאָל אָנשרייבן אַ באַגריסונג צו דעם פינף=און=אַכציקסטן געבורטסטאָג פון פאַניע יאָכעלעס=בראַנצאָווסקי.

גיבן מיר איבער דאָס וואָרט פּראָפעסאָר שניידמאַנען:

״פאַר דער מלחמה האָט אונדזער משפּחה געלעבט אין זעלביקן בנין וואָס פאַניעס, אויף זאַוואַלנע 33 (היינט פּילימאָ 35). די פאַמיליע יאָכעלעס האָט געלעבט אויפן ערשטן גאָרן. פאַניעס פאָטער איז געווען אַן אינסטרוקטאָר אין אידישן טעכניקום און ער האָט געהאַט זיין וואַרשטאַט דערלעבן.

״שפּעטער=צו, אין ווילנער געטאָ, איז ווייטער אויסגעקומען לעבן אין זעלביקן בנין מיט דער משפּחה יאָכעלעס אויף סטראַשון 7. ניט קוקנדיק וואָס פאַניע איז געווען עלטער, און איז געווען אַ שילערין אין דער אידישער ״רעאַל=גימנאַזיע״, בעת איך בין געגאַנגען אין דער ״תרבות״ שול, איז זי נאָך דער מלחמה געוואָרן ביי מיר ליבער ווי אַוועלכער ניט איז אַנדער מענטש אין דער שטאָט. כמעט די גאַנצע משפּחה מיינע איז אומגעקומען אינעם חורבן. פאַניע איז געווען חתונה געהאַט מיטן פּאַרטיזאַן מיכל בראַנצאָווסקי, מיט וועמען זי האָט זיך באַקענט אין וואַלד צווישן די פּאַרטיזאַנער. און די משפּחה בראַנצאָווסקי איז פאַר מיר געקומען אויפן אָרט פון מיין אייגענער פאַרניכטעטער משפּחה.

״ס׳איז געווען אַזוי: דעם ערשטן ׳טאָג פון נצחון׳ נאָך דער מלחמה, דעם ניינטן מאַי 1946, בין איך אַהיימגעקומען אין ווילנע פון דער אַרמיי. איך האָב באַקומען פיר וואָכן אורלויב פאַרן ווערן דער טשאַמפּיאָן באָקסער אינעם מיליטערישן ראַיאָן וואו איך האָב געדינט.

״איך בין אַרום און אַרום געגאַנגען די גאַסן פון מיין געבאָרנשטאָט. נאָר איך האָב קיין איין מענטשן ניט געטראָפן וועמען איך קען. קיין איין באַקאַנטן ניט. איך האָב געקלערט צו פאַרלאָזן די שטאָט און זיך קיינמאָל מער ניט אומקערן. נאָר וואָס איז געשען, אין וועג צו דער אייזנבאַן סטאַנציע, לעבן דער כאָר=שוהל, האָב איך פּלוצלונג דערזען אַן אַלטע אידישע פרוי וועלכע האָט מיר דערקענט. זי האָט געקענט מיין פאָטער פון געטאָ. זי האָט מיר געגעבן צו וויסן, אַז אַ גרופּע אינגערע אידן לעבן זיך אין אַ קאָמונאַלער דירה אין צענטער שטאָט. דאָרטן האָב איך געטראָפן פאַניען און איר מאַן מישאַ בראַנצאָווסקי.

״און פון יענעם טאָג און ווייטער איז מיין גורל געווען געקניפּט און געבונדן מיט די בראַנצאָווסקיס. זיי האָבן מיר געמאַכט אַן אָרט אין זייער ענגער דירהלע און אַלץ געטאָן איך זאָל זיך פילן באַקוועם, און ווען איך האָב זיך אומגעקערט פון דער אַרמיי האָבן זיי מיר אַריינגענומען ווי אַ לייבלעכן ברודער אין דער קליינטשיקער דירהלע.

״דאָס איז געווען אַן אַקט פון אויסערגעוויינלעכער ברייטהאַרציקייט און גוטהאַרציקייט. אַלע האָבן געמיינט אַז מיר זיינען זיכער בלוט=קרובים. די בראַנצאָווסקיס האָבן פאַר מיר געגעבן אַ מוסטער פון משפּחה ליבשאַפט און איבערגעגעבנקייט, און פאַניע איז געווען דער טרייבנדיקער כח פון גאַנצן הויז=געזינד.

״זעקס יאָר, פון 1947 ביז 1953 האָב איך געלעבט ביי דער משפּחה בראַנצאָווסקי, און קיין איין מאָל אויך ניט האָב איך ניט געזען אָדער געהערט זיי זאָלן זיך קריגן. פאַניע האָט ליב צו אַרבעטן שווער, זי איז אינטעליגענט, נאָר אַלעמערשטנס איז זי אַ קלוגער און געטרייער פריינט. זי וועט קיינמאָל ניט האַלטן קיין דרשות, נאָר זי וועט אַלעמאָל לויפן צו קומען צו הילף אַ נויטבאַדערפטיקן.

״אַפילו היינט, אין אונדזערע יאָרן, ווען דער מענטשלעכער אַרום פון די בני דור ווערט וואָסאַמאָל מער איינגעשרומפּן, האָט אונדזער פאַניע אַ מחנה געטרייע חברים איבער אַלע עקן וועלט וועלכע שאַצן הויך, זייער הויך, זייער פריינטשאַפט מיט איר.

״איל בין שטאָלץ וואָס איך בין פאַניעס אַן אַלטער, אַלטער חבר, כאָטש איך ווייס זייער גוט, אַז איך וועל קיינמאָל ניט קענען צוריקצאָלן דער משפּחה בראַנצאָווסקי פאַר דעם אַלעמען וואָס זיי האָבן פאַר מיר געטאָן״.

– נ. נ. (ניאָניע) שניידמאַן

ואחרון אחרון. פאַרן גיין אין דרוק מיטן איצטיקן איגרתל לכבוד אונדזער ליבער פאַניע יאָכעלעס=בראַנצאָווסקיס פינף=און=אַכציק יאָר, איר צו לאַנגע געבענטשטע יאָרן, האָבן מיר ביי איר געפרעגט אָט וועלכע פראַגע: וואָס איז געווען איר מיידלשער חלום? וואָס האָט זי געוואָלט אויסוואַקסן, אין יענעם ווייטן אַמאָל, אַז זי איז געווען אַ שילערין אין די ווילנער אידישע שולן?

״איך האָב געוואָלט ווערן אַ לערערין״.

די פּלענער האָט צעשטערט די מלחמה. נאָכן אומקום פון אירע עלטערן און די שוועסטער, נאָכן אומקערן זיך אין ווילנע פון דער פּאַרטיזאַנער באַזע, זיינען שוין כמעט ניט געווען קיין אידן און במילא זיינען ניט געווען קיין אידישע שולן וואו זי וואָלט געקענט מיט דער צייט ווערן אַ לערערין.

איז זי גאָר געוואָרן אַן עקאָנאָם, און מיט דער צייט די דירעקטאָרשע פון אַן אָפּטיילונג פון סטאַטיסטיק. ביי דעם האָט זי געאַרבעט פון זומער 1944, אַז זי האָט זיך אומגעקערט אין ווילנע, און ביז זי האָט זיך פּענסיאָנירט אין 1989.

האָט דער גורל געוואָלט, אַז פּונקט דאַמאָלסט האָט געהאַלטן דער סאָוועטנפאַרבאַנד אין צעפאַלן זיך און עס האָט זיך געשאַפן אין ווילנע דער אידישער קאָמיטעט פון וועלכן עס איז אויסגעוואַקסן די אידישע קהילה אין ווילנע. פון סאַמע ערשטן טאָג, איז פאַניע אַ שטאָלצע מיטגלידערין פון דער קהילה און אַ מיטגרינדער פון דער אָפּטיילונג פאַר געוועזענע געטאָ אסירים און פון געוועזענע מלחמה קעמפער און פּאַרטיזאַנער.

נאָכן צעפאַלן ווערן פון סאָוועטנפאַרבאַנד, האָבן גענומען קומען צו פאָרן אין ווילנע, אַזוי ווי אין אַנדערע אַמאָליקע אידישע שטעט אין מזרח אייראָפּע, וואָסאַמאָל מער אידן פון איבער גאָר דער וועלט. און מ׳האָט גענומען אַנטוויקלען אַ אידישן לעבן פאַר די געבליבענע אידן אין ווילנע (מערסטע זיינען אָנגעפאָרענע פון נאָך דער מלחמה פון אַנדערע שטעט און שטעטלעך, פון די ריכטיקע ווילנער זיינען זייער ווייניק געבליבן).

פאַר נאָענטע און פאַר ווייטע, פאַר יונגע און אַלטע, אידן און ניט=אידן, און וואָסאַמאָל מער פאַר סטודענטן, איז דער נאָמען ״פאַניע בראַנצאָווסקי״ געוואָרן אַ שם=דבר, אַ סימבאָל ניט נאָר פון אידישער גבורה, נאָר פון אַ שיער ניט איבערמענטשלעכער פרייד אין דער מעגלעכקייט איבערגעבן דעם גאַנצן אמת, אַלץ אויפן אָרט און אויף אַן עכטן ווילנער אידיש, צו נייע דורות ״וואָס ווילן דאָס אַלץ וויסן״.

ווען עס האָט זיך דאָ אין ווילנע אָרגאַניזירט דער ווילנער אידישער אינסטיטוט מיט אַ זעקס יאָר צוריק, איז עס געווען אַ כבוד און אַ גליק וואָס מיר האָבן געקענט נעמען פאַר דער ביבליאָטעקאַרין: פאַניע בראַנצאָווסקי. ניט נאָר וואָס זי גיט אַכטונג אויף אַ וואַקסנדיקער שיינער אידישער ביבליאָטעק, נאָר זי איז געוואָרן ווי אַ האַרץ און אַ נשמה פונעם אידישן אינסטיטוט גופא: דער ריכטיקער ווילנער, וועלכער האָט איבערגעלעבט דעם חורבן און וויל יעדן באַווייזן יעדן ווינקל פון דער שטאָט און פון די פּאַרטיזאַנישע ערטער. זי איז אַ ״געבאָרענע לערערין״; דערציער מן הטבע ווייסן דאָך זייער גוט, אַז בסבר פּנים יפות, מיט נעימות און מיט אַ קול דממה דקה, קען מען לערנען מיט תלמידים אַפילו וועגן די שוידערלעכסטע, אכזריותדיקע פּרשיות אין דער מענטשלעכער געשיכטע.

אַנדערש געזאָגט געוואָרן, איז איצט מקוים געוואָרן דער מיידלשער חלום פון פאַניע יאָכעלעס=בראַנצאָווסקי.

זי איז געוואָרן די טייערסטע אידישע לערערין אין ווילנע.

ביי היינטיקן טאָג איז פאַניע יאָכעלעס=בראַנצאָווסקי די ביבליאָטעקאַרין פון ווילנער אידישן אינסטיטוט ביים ווילנער אוניווערסיטעט אין ווילנע. אינגערע און עלטערע אידן קומען פון אַלע עקטן וועלן אויסזוכן פאַניען, זי זאָל דערציילן פון דער אַמאָליקער ווילנער, פון די יאָרן אין ווילנער געטאָ און פון אירע איבערלעבונגען אַלס אידישע פּאַרטיזאַנערין. ״עס גיט מיר צו כח״, זאָגט זי, ״צו קענען דאָס אַלץ באַווייזן די אינגערע דורות אידן, זאָלן זיי דאָס דען און וויסן״. דעם חודש, קומען אַן ערך אַכציק סטודענטן פון איבער דער וועלט שטודירן אידישע שפּראַך און ליטעראַטור אויף דער ווילנער זומער=פּראָגראַם, און אַזוי ווי אַלע יאָר, שטעלן מיט זיך פאַר פאַניעס לעקציעס אַ הויכפּונקט.

פאַניע יאָכעלעס=בראַנצאָווסקי ווייזט אָנעט אויף די טרעפּ פונעם דעם מויער אין ווילנער געטאָ וואו זי מיט אירע עלטערן און שוועסטער האָבן געלעבט ביז דעם לעצטן טאָג פון דער געטאָ, דעם 23טן סעפּטעמבער 1943, ווען פאַניע איז אַנטלאָפן אין וואַלד. די הילצערנע טרעפּ און דער אָרעמער בנין מיט דירות, איז היינט געבליבן פונקט ווי אַמאָל, כאָטש אַרום און אַרום רעמאָנטירט מען די הייזער אין דער אַלטער שטאָט, און די שטוב וועט מען אָן אַ ספק אויך רעמאָנטירן. די דירה איז געווען אויף סטראַשון גאַס 7 אין ווילנע (היינט: זשעמאַיטיאָס 5 אין ווילניוס).

פאַניע (אונטן, לינקס) שטייט לעבן בנין וואו ס׳איז אַמאָל געווען די וועלט=מפורסמדיקע דרוקעריי פון ״האלמנה והאחים ראָם״ אין ווילנע.
~~~~